

Florencio, que tiña unha personalidade alegre, aberta e aglutinadora, non parou de ferver propostas culturais integradoras.

RICARDO GURRIARÁN RODRÍGUEZ

O Barco de Valdeorras, 1953

Doutor en Historia Contemporánea e Licenciado en Educación Física polo INEF de Madrid. Estudoso da Historia de Valdeorras e da pedagogía, imparte habitualmente charlas sobre estes temas. Unha das temáticas que aborda é a historia da institución universitaria galega (a USC),

o franquismo, o exilio e a represión. Entre as súas publicacións podemos destacar: *Aportación de la Institución Libre de Enseñanza a la Educación Física del Siglo XIX*. Ed. Tórculo, Santiago, 1996; *Florencio Delgado Gurriarán. Vida e obra dun poeta Valdeorrés, republicano e galeguista*. Ed. Do Castro, Sada-Coruña, 1999; *Da prerromanización ao wolfram: apuntamentos históricos da minería en Valdeorras*.

Ed. Tórculo, Santiago, 2000; *Gonzalo Gurriarán Gurriarán (1904-1975)*. Ed. IEV, O Barco, "Premio Tertuliano Hervella, 2003", 2005; *Ciencia e conciencia na Universidade de Santiago (1900-1940)*. Santiago, Ed. Servizo de Publicacións da USC, 2006; *Do Gaudeamus igitur ao Venceremos nós. As mobilizacións estudiantís do 68 en Compostela*. Santiago, Ed. Fundación 10 de Marzo, 2008.

Vieiros

cumpre cincuenta anos

A PEQUENA INTRAHISTORIA DUN PROXECTO EDITORIAL DO EXILIO GALEGO EN MÉXICO

En lembranza de Florencio Delgado Gurriarán (FDG)

Ricardo Gurriarán

Meste ano cúmprense cincuenta anos da empresa editorial do exilio galego máis lograda, Tanto polo seu contido como pola súa presentación. Vieiros, aínda que só botou catro números á rúa en case dez anos, foi unha revista que tivo un gran impacto no noso país. Nas súas orixes están os ourensáns Luís Soto, Carlos Velo, Elixio Rodríguez e Florencio Delgado Gurriarán. Probablemente, os catro galegos de México que máis fixeron polo labor cultural como ferramenta política. Atrás quedaban outras iniciativas desde o Padroado da Cultura Galega, o seu buque referencia, como as emisións de radio ou outras diferentes edicións, entre as que salientamos a *Presencia de Galicia en México* (1954). Estes catro exiliados, entre outros moitos, foron dos que seguiron coa chama acesa para manter a nosa identidade desde o Golfo.

Esta iniciativa, en principio, tratou de vincular ao exilio con Galicia, coa mediación do grupo de Galaxia, en conexión con Francisco del Riego, que era o embaixador en Galicia do proxecto. E co grupo Brais Pinto de Madrid, por medio de Luís Soto. Así, deste xeito, no primeiro número, podemos ver como as principais plumas galegas do interior van colaborar neste proxecto editorial.

Florencio, que tiña unha personalidade alegre, aberta e aglutinadora, desde a chegada que propiciara o presidente Cárdenas, non parou de ferver propostas culturais integradoras. A utilización do medio escrito como instrumento de loita foi unha constante no valdeorrés; e a preocupación por integrar ao esfarelado exilio político, minifundista e enfrontado. Primeiramente foi a revista *Saudade* (1942), *Verba Galega nas Américas*,

Nas orixes de Vieiros están os ourensáns Luís Soto, Carlos Velo, Elixio Rodríguez e Florencio Delgado Gurriarán. Estes dous últimos aparecen na foto con Ramón Cabanillas fillo.

que agrupou ao galeguismo militante en torno a este proxecto cultural, facéndoo extensivo ao exilio galego tras atlántico espallado por toda América e a plumas significadas como o polígrafo mexicano Alfonso Reyes e o poeta costarricense Rafael Cardona, traducidos ao galego por Florencio. Unha chamada Irmandade Galeguista foi a súa responsable editorial, da man de Carlos Velo, Caridad Mateos, Ramiro Isla, Xermán Raño, Andrés Valín, Ramón Cabanillas e Florencio, que deron entrada a outras opcións políticas con sensibilidade galeguista, como os socialistas Porteiro Viñas, Búa Rivas e Marcial Fernández. Cun ton “saudoso” de amplo espectro, tamén colaboraron: Castelao, Seoane, Blanco Amor, Tobío, Álvarez Gallego, entre outros galegos exiliados. Nesta iniciativa, Florencio comeza a súa proposta poética creoula de mestizaxe musical, novidosa e única entre o exilio galego: entre a rica musicalidade expresiva de Galicia e México -“Noiturno da noiva jarocho” e “Rumba”-.

Aínda que tan só foron catro os números de *Saudade* que saíron á rúa, logo tivo unha segunda andaina, chegados os anos cincuenta. Desta nova volta percibimos que os galeguistas mexicanos exiliados tratan de tender pontes co interior ao incorporaren plumas senlleiras como Otero Pedrayo, Cuevillas, Cunqueiro...

Mais non tardaron moito os galeguistas en plasmar unha segunda operación editorial de compromiso,

neste caso de moita relevancia como arma ideolóxica de combate. Foi o senlleiro *Cancioneiro da loita galega* (1943), onde se recollen os principais poemas francófobos e de denuncia da barbarie franquista, que fixo Florencio, nun total de deza seis con diferentes pseudónimos (R. GURRIARÁN, 1999: 197); a maiores de incorporar a outras plumas galegas significadas como Ramón Cabanillas, fillo, e Rey Baltar, por citar aos máis salientables. Neste caso, a responsabilidade editorial fora do Partido Galeguista con Florencio de coordinador literario e corrector.

Poucos anos despois, Florencio foi galardoado nun certame literario organizado pola Federación das Sociedades Galegas de Buenos Aires (1946), en compañía de Plácido R. Castro e Luís Tobío. Iniciaba unha nova faceta literaria: a tradución ao galego de poetas consagrados. Para este premio presentou trece traducións de poetas franceses modernos.

No terreo estritamente político, FDG representou ao Partido Galeguista na negociación e redacción do pacto Galeuzca (1944) e estivo presente no acto de tramitar o Estatuto de Galicia nas Cortes Españolas de México, con Castelao á cabeza da delegación. Tamén formou parte da delegación do Consello de Galiza en México. A actividade política do galeguismo por non quedar atrás nos organismos de representación naquel tempo foi frenética, coa colaboración dos galegos mexicanos.

A acbega de FDG para este
primeiro número foron
nove poemas mestizos,
o último dedicado
a Ramón Cabanillas.

XARABE TAPATIO

A Don Ramón Cabanillas,
mestre e petrucio da lírica
galega de arastora, con
fonda venerazón e agarimo.

Xalisco, Guadalajara: —Nenas de fermosa cara.
A “Pérola do Oucidente”: —Nenas de ollar verdecente,
(milleiros de Melibeas— con feitizos de sereas).

Terra de enxoitas valgadas— de irtos ágaves inzadas,
(xurden, feros, dos terreos— para acoitelar aos ceos):
Agaves de seiva ardente —pai do “tequila”. Augardente
de moi esgrevia liñaxe, —que ao sangue lle dá carraxe.
Compre, pra o bebericare, —limón e sal lle botare,
e, gorenta que gorenta, —canta quen co’ele se quenta.

O “xarabe tapatío”, —ledo coma un rechouchío,
é unha danza rebuldeira, —parenta da muiñeira.
E, un bailéo, beilado, —e, cós pés repinicado.
As pernas das rapaciñas —fan rendas de camariñas;
logo, xionllo no taboado, —o compañeiro, arrufado,
ralba, co pé, a linda testa —pra lle pór o ramo á festa,
e, do van avencellados, —afástanse, namorados.

Tapatíos, tapatías, —reloucan ás retesías. . .
O sangue férvelle á xente, —coitado de quen a emente!
Súpeto, estoupa a pistola, —pois seica se “armóu a bola”.
Desfeita pola liorta —esvaise, a festa, na porta;
só fica un home tendido, novo herói para un “corrido”,
e istas son bariles léndas, —de: “¡Ai, Xalisco, non te fendas!”

Nova Galicia (Guadalajara, México) 1959

FLORENCIO MANOEL DELGADO GURRIARAN

A derrota do fascismo na II Guerra Mundial non conseguiu os resultados agardados polos exiliados e aquilo que semellaba transitorio converteuse en definitivo. Cada quen organizou a súa vida e FDG casou e tratou de buscar un emprego estable, tendo que trasladarse a Guadalajara (1951). Pouco tempo antes comezara unha relación epistolar co galeguismo do interior, concretamente con Paco del Riego, quen lle vai a explicar ao poeta valdeorrés a inflexión da acción política do Partido Galeguista en Galicia: unha fronte cultural para defender a identidade e a lingua co abandono da política activa, centrada no labor de Galaxia (1950), que estaba comandada polos restos da militancia galeguista. Os poemas de FDG comezan a aparecer nas publicacións galegas da rede que

controlan os “galaxios” e nos manuais literarios que empezan a editarse na década dos cincuenta: Couceiro Freijomil, Varela Jácome, Carballo Calero e do propio del Riego. O punto de máxima colaboración vai ter lugar ao comezo dos sesenta, cando FDG publica o seu segundo libro de poemas “Galicia Infinda” (1963), da man da editorial vigeusa. Moi atrás quedara “Bebedeira” (1934).

Florencio vai situarse nunha posición de ponte entre esta nova opción, fortemente contestada polos “transterrados”, e a organización política do galeguismo no exilio. As desavinzas entre os galegos do exilio mexicano foron patentes. Pese a isto, seguiron xuntos na fronte cultural, de xeito unitario. Primeiramente revitalizan *Saudade* (1952),

O segundo número (1962) vai ver a incorporación de artistas gráficos novos como Conde Corbal e Xosé Luís de Dios. Na imaxe, un dos gravados de Conde Corbal.

coa incorporación á redacción do comunista Luís Soto e algúns socialistas como Marcial Fernández, que vai ser o seu primeiro director. Tamén contan con colaboradores do interior nesta nova andaina: Pura Vázquez, Ben-Cho-Shey, a maiores dos xa citados anteriormente. Significamos que no número sete (1953), dirixido por FDG, o editorial foi dedicado ao peche de Galaxia pola censura franquista. A revista estaba escrita totalmente en galego, mesmo a publicidade. O grupo editor desta revista foi o xermolo doutras empresas que virían logo, pese ás desavinzas. A Florencio, como coñecedor do campo lingüístico, sempre lle foron encomendados os labores de traducción, corrección e coordinación literaria.

Este grupo unitario vai emprender unha das accións máis importantes dos galegos no exilio: a constitución do Padroado da Cultura Galega no México (1953), do que van saír iniciativas moi significadas, algunhas delas xa comentadas. En menos dun ano contaron con máis de trescentos asociados. Mais os problemas de protagonismo persoal e as diferencias políticas e ideolóxicas foron un freo naquel tempo para levar a cabo calquera iniciativa. A circunstancia de que FDG vivise en Guadalajara tamén foi un atranco, pois el era un dos principais moderadores entre as diferentes faccións que querían manexar o mando do temón; segundo testemuñaron os seus amigos, el era o principal aglutinante do Padroado, que nacera con vocación integradora, e quen mellor evitaba as opcións exclusivistas. A xestión da empresa era moi difícil, pois a presenza do anticomunismo visceral de Roxelio Rodríguez de Breaña, que era secretario do PG en México, chocaba frontalmente co excesivo afán dirixista de Soto, hábil experto en “sucionar” propostas cara os seus intereses. Cartas, chamadas telefónicas e desprazamentos á capital marcaron aqueles anos de fortes enfrontamentos no seo do Padroado. Aínda que triunfara a liña de Soto, con Vázquez Humasqué na presidencia e o tamén afín Carlos Velo na secretaría, o Padroado seguiu camiñando, non sen moitos problemas, pois o Partido Galeguista quedara marxinado dos cargos directivos. A correlación de forzas corría a favor do grupo de Soto e a súa táctica “entrista”. No fondo, había dúas posturas diferenciadas, a do PG, máis próxima aos galeguistas do interior, quen

tentaban de facer extensiva a proposta cultural do Padroado cara ao resto da emigración galega non política, co fin de atraelos, e contribuír de xeito coordinado ao papel que xogaba Galaxia no país, apartidariamente; e a de Soto e o seu grupo filocomunista, quen tiñan a intención de crear un partido galeguista marxista, como logo se vería, que tentaban de “empurrar” de calquera proxecto cara a posturas máis marcadas politicamente, de axitación, con carácter mobilizador.

En 1957 vaise poñer en marcha o grande proxecto de *Vieiros*. Florencio vai ser codirector, en compañía de Velo e Soto, nos dous primeiros números -1959 e 1962-; para, logo, no terceiro ser substituído por José Caridad Mateos (1965). As desavinzas materializáronse, mesmo chegaron ao extremo de celebrar o Día de Galicia por separado, circunstancia que se vira “agravada” porque o grupo de Soto non quixo conmemorar, en exclusiva, o Día das Letras Galegas (1963), por ser iniciativa do interior. Tamén os desencontros na liña editorial fixeron que o PG se apartase de *Vieiros*. A guerra ideolóxica no Padroado estaba servida, e a ruptura, pese aos esforzos unitarios e integradores de FDG, desde Guadalajara, foi unha realidade temporal. O grupo comunista de Soto, seguindo a táctica de copar instancias de intervención, tamén deu a batalla por revitalizar o Consello de Galiza, en 1964, con Velo de delegado en México, logo de que os comunistas galegos en Arxentina fixeran o mesmo. Nese mesmo ano vaise crear a Unión do Pobo Galego en Santiago. Para a súa implantación empregouse o ficheiro de *Vieiros*, con preto de 5.000 enderezos (SOTO, 1983: 266). Sobre Luís Soto e Florencio, Elixio Rodríguez, amigo de ambos, apuntaba:

“Florencio era un tipo moi especial no sentido de que todo o mundo o quería e non tiña roces con ninguén. Ás veces enfadábase un pouco cos comunistas, porque os comunistas eran moi aborazados, tiñamos un proxecto de algo e os comunistas sempre querían a auga ao seu rego. Entonces, Florencio, eu recordo nalgunha xunta que tiñamos, que se enfadaba, e chegouse incluso a enfadar con Soto ao que admiraba moito. Por outro lado, Florencio era un home moi correcto, era destes que

agrupaba á xente, máis que dividía, era un home bondadoso, xeneroso, sempre atendía a razóns, non era sectario, tiña moitas virtudes, senón non sería amigo meu (...) Soto era perigoso, onde se metía non había quen competise con el. Merecía, porque era un home moi traballador, Soto era un tipo extraordinario, organizador, loitador nato. Entonces aí, había que facer o que dicía Soto, senón non había sociedade, escarallábaa. Eso é, tiña moi boas cualidades Soto, pero tiña eso: gustáballe controlar todo”.¹

Pese a todas as retesías, o proxecto *Vieiros* seguiu para adiante, coa paréntese de ausencia do galeguismo militante no terceiro número. O empeño dos seus creadores de que fose unha revista estrela conseguírono, desde o principio, en contido e presentación. No primeiro número, o esforzo de FDG para atraer ao galeguismo do interior deu os seus froitos. Del Riego enviou nove artigos de plumas significadas desde Galicia. A toda cor, ilustrada con debuxos de Maside e Souto, entre outros, saíu o primeiro número con gran éxito da crítica, con sesenta e oito páxinas de artigos e poemas, sen publicidade, enteiramente escrita en galego e portugués. O mundo literario galego quedou abraiado do traballo feito polos galegos exiliados en México. A achega de FDG para este primeiro número foron nove poemas mestizos. O segundo número (1962) vai ver a incorporación de artistas gráficos novos como Conde Corbal e Xosé Luís de Dios, entre outros, e achegas literarias do grupo Brais Pinto.

O número de páxinas agrandou ata oitenta e catro, e FDG comunica con Soto e Velo para transmitirle a marxinação á que se veu sometido polo grupo, sendo, como era, codirector. No número tres xustifican o cambio de codirector por problemas de distancia, e “de forma voluntaria” (1965). Entre tanto, Velo e Soto tratan de mediar con Florencio para achegalo de novo á revista, mais non aparece ningún traballo del, aínda que tiña varios enviados. Sen que saibamos certamente o que pasou, FDG volve a colaborar no número catro (1968), e último, desta emblemática publicación que se presentaba cunha portada de Xaime Quessada. Un poema e unha tradución de Rimbaud foron a derradeira achega de Florencio.

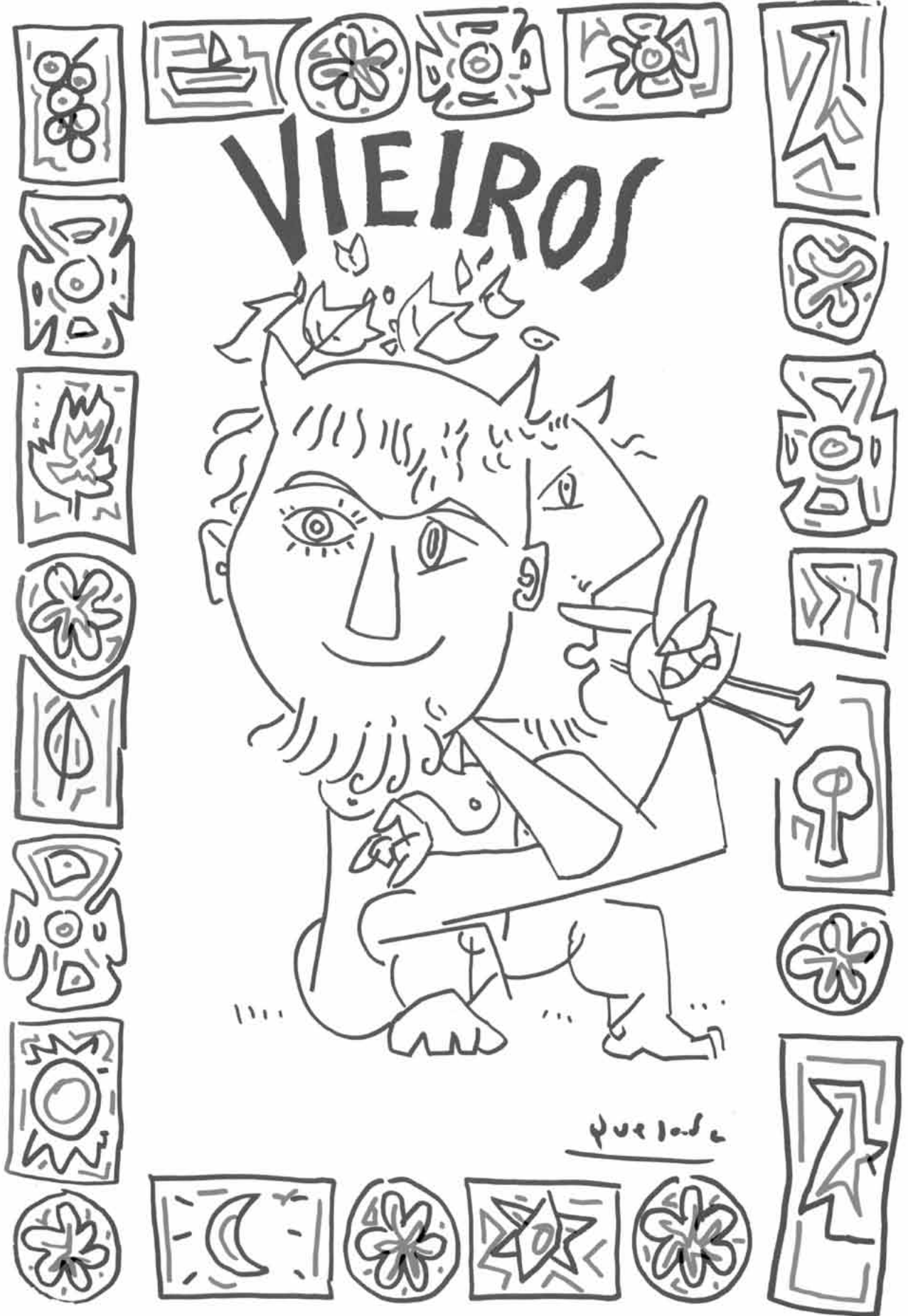
O certo é que, liortas, á parte, esta bonita revista chegou a Galicia e foi aceptada de moi bo grado polos seus receptores. Supuxo un paso cualitativo de referencia para as empresas editoriais que logo se fixeron aquí. E deixou abraizados aos especialistas por forma e fondo, e polos colaboradores con que contou.

Eis foi *Vieiros*, confeccionada con agarimo por unha empresa editorial sen empresarios ao uso, levada por antifascistas de espírito republicano e galeguista desde o lonxano Golfo... logo foron esquecidas todas as diferencias, co paso dos anos. Florencio e Luís Soto carteáronse ata a morte deste.

Ricardo Gurriarán, Compostela, marzo de 2009.

FDG volve a colaborar no número catro (1968), e último, desta emblemática publicación que se presentaba cunha portada de Xaime Quessada.

¹ En gravación feita a Elixio Rodríguez en México D.F., en 14 de febreiro de 1999.

que todo